

Osiguravanje kvalitetnog obrazovanja u BiH

Budućnost kvalitetne nastave u visokom obrazovanju?

Jasmina Gavrankapetanović

Uvod

Tokom TV programa posvećenog visokom obrazovanju i odlivu mozgova iz Bosne i Hercegovine koji je emitovan početkom maja na državnoj televiziji BHRT, profesor Slavenka Vobornik, prorektor za nastavu na Univerzitetu u Sarajevu, izjavila je da je Bosna i Hercegovina još uvijek veoma privlačna međunarodnim istraživačima i da se ne treba bojati odliva ljudskog kapitala, jer naši univerziteti imaju sve što je potrebno da idu u korak s drugim univerzitetima.

Ovo bi za nas bila velika vijest da nije drugih pokazatelja prema kojima je situacija pomalo drugačija. Pogledajmo kratko sljedeću informaciju: "Program za razvoj Ujedinjenih nacija (UNDP) procjenjuje **da je više od 92.000 mladih napustilo BiH u periodu između 1996. i 2001. godine**, a prema izvještaju koji je sačinila Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH u 2007. godini **više od 57 procenata mladog stanovništva će napustiti zemlju ako im se ne ponudi nikakva šansa**. Ovaj podatak se podudara s **procjenom o nezaposlenosti mladih, koja iznosi 58,2 procenta** (Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, 2007. god.)".¹ Postoje još dva faktora koja su relevantna za našu temu o kvalitetnoj nastavi u univerzitetkom sektoru. **Prvi je broj od 11.220 bosanskohercegovačkih studenata upisanih u visokoškolske ustanove u stranim zemljama u 2004.**² Za ovako malu zemlju, s 4 miliona stanovnika, studentska populacija predstavlja približno 80.000 stanovnika. U poređenju s ovim, procenat onih koji se obrazuju u inostranstvu iznosi 13% od

ukupne studentske populacije. Još jedna važna činjenica može uticati na njihov izbor da studiraju u inostranstvu, a odnosi se na **finansijsku podršku za naučna istraživanja u Bosni i Hercegovini** a samim tim i na sveukupni kvalitet: ove investicije trenutno iznose približno **0,0014% našeg BDP u 2009.**³ Ovo je dosta ispod minimuma od 2% cjelokupnih ulaganja u visoko obrazovanje koji se mora postići u skladu sa zahtjevima iz Lisabonske strategije (2005).

I posljednji, ali ne manje važan faktor. Prema Rang-listi svjetskih univerziteta, među ukupno 8.000 najboljih univerziteta, od bosanskohercegovačkih univerziteta na "najboljem mjestu", 2.285, nalazi se Univerzitet u Sarajevu, a najmanje privlačno mjesto, 7.932, pripada Univerzitetu "Džemal Bijedić" u Mostaru.⁴ Iako se rangiranje univerziteta može dovesti u pitanje zbog metoda koje se primjenjuju, može se izvesti očigledan zaključak: visoko obrazovanje je tržište, tako da potražnja studenata/budućih poslodavaca zahtijeva neku vrstu rangiranja kako bi se olakšao njihov izbor.

Kvalitetna nastava nije ključ rješenja svih problema koje imaju mladi u Bosni i Hercegovini, ali je bez sumnje važna. Ako želimo spriječiti odliv mozgova iz Bosne i Hercegovine u budućnosti, ovo bi mogao biti jedan od načina da se izbjegne dalji gubitak ljudskog kapitala koji je neophodan za preporod privrede i društva u kojem živimo.⁵

³ Gavrankapetanovic, *Osiguravanje kvalitetne nastave u visokom obrazovanju - univerzitetski sektor*. Fond otvoreno društvo Bosne i Hercegovine.

⁴ U poređenju s ovim, Ljubljana se nalazi na 155. mjestu, Beograd na 384, Zagreb na 1.144. mjestu <http://www.webometrics.info/top8000.asp?offset=7900>, stranica konsultovana 8. maja.

⁵ Procjenjuje se da je odliv ljudskog kapitala iz Bosne i Hercegovine čak 28,6%, po čemu je ona na drugom mjestu u Evropi, nakon Hrvatske sa procentom od 29%. (Izvor BHRT)

¹ Valentina Pellizer, Migracije: Slučaj Bosne i Hercegovine. U evropskom izvještaju Social Watch 2009, Migranti u Evropi kao faktori razvoja, između nade i ugroženosti. http://www.socialwatch.eu/wcm/Bosnia_Hercegovina.html, konsultovana 4. maja

² http://www.socialwatch.eu/wcm/documents/Student_Migration_and_Brain_Drain.pdf stranica konsultovana 4. maja.

Sažetak

U ovom rezimeu razmatra se nekoliko opcija koje su neophodne za usklađivanje sistema visokog obrazovanja s diskursom evropskih standarda za osiguravanje kvaliteta. Ako uzmemo u obzir da će uvođenje dobrih praksi voditi univerzitetski sistem u BiH kroz proces akreditacije, uvesti ga u globalno tržište rada i na kraju spriječiti odliv mozgova iz Bosne i Hercegovine, očito je da ovaj proces zahtijeva hitno postupanje. Postojeći kontekst kontrole kvaliteta, kako interni tako i eksterni, je dodatno zakompliciran ponekad kontradiktornim zakonskim procedurama. Jedan od važnih faktora za primjenu dobrih praksi bio je osnivanje Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta. Nekoliko faktora sprečava i usložnjava njenu efikasnost. Ovaj rezime studije zasnovan je na projektu istraživanja koje je provedeno uz podršku Fonda otvoreno društvo u Bosni i Hercegovini kroz Program podrške istraživanjima u oblasti javne politike: "Osiguravanje kvalitetnog obrazovanja u BiH: Kvalitetna nastava u visokom obrazovanju - univerzitetski sektor".

Kontekst

U postdejtonskoj Bosni i Hercegovini sektor visokog obrazovanja se, kao i mnogi drugi, suočava s ozbiljnim poteškoćama u procesu prilagođavanja novom ekonomskom sistemu i tržištu rada koje se stalno mijenja. Trenutne političke strukture ne olakšavaju bojažljive pokušaje usklađivanja bosanskohercegovačkog sistema visokog obrazovanja s evropskim standardima, kao što je npr. Bolonjski proces. Međutim, nedavno uspostavljanje Agencije za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta (kraj 2008) predstavlja korak naprijed u ovim nastojanjima. Isto kao što visoko obrazovanje nije imuno na probleme s kojima se bosanskohercegovačko društvo suočava od 1992, tako i Agencija odražava kontradikcije političkog aparata u BiH. Odluke Agencije su pod kontrolom nižeg nivoa upravnih organa vlasti (entitetska ministarstva), a Agenciji je zakonom dodijeljena uloga savjetnika. Nekompetentni vladini zvaničnici su uključeni u proces donošenja odluka, a finansijska podrška koja je neophodna za efikasno funkcionisanje umnogome zavisi od političke volje. Ova ograničenja u određenim uslovima mogu predstavljati komplikaciju za efikasno funkcionisanje, što za rezultat može imati dalekosežne i mnogobrojne negativne posljedice.

Čak i ako pretpostavimo da su svi aspekti i koraci koji su poduzeti u nastojanju da se provede reorganizacija sistema pozitivni, reforma visokog obrazovanja (za dugoročno unapređenje kvaliteta nastave, povećanje broja akreditiranih ustanova, promoviranje mobilnosti i razvoja ljudskog kapitala) će zbog trenutnih sociopolitičkih uticaja trajati jako puno vremena.

Nažalost, nedavna politička dešavanja u Bosni i Hercegovini pokazuju da nema još puno vremena.

Zašto nam je potrebna ova promjena? Razlog je jednostavan: jaka akademska zajednica će proizvesti odlične i stručne studente.

Bez nje postoji opasnost da jedan dio budućih generacija potone kao nerazvijena i jeftina radna snaga na geografski najbližim tržištima, a druga obrazovana populacija bi mogla odlučiti da ode i postane izgubljeni ljudski kapital.

U međuvremenu, rizici (ili prepreke) s kojima se trenutno suočavamo u vezi s kvalitetom visokog obrazovanja mogu se sažeti u pet prepreka utvrđenih kroz razgovore koji su obavljani sa a) akademskim radnicima, b) studentima c) predstavnicima upravnih organa vlasti, u procesu priprema i istraživanja za ovaj prijedlog javne politike.

Nažalost, ovo su prepreke koje se povezuju s univerzitetskom zajednicom a sumirane su u daljem tekstu:

- korupcija,
- nepotizam,
- plagijatstvo,
- omogućen izostanak kontrole nastave,
- izostanak podrške za dalji akademski/naučni razvoj nastavnog osoblja.

Najmanje tri od gore navedenih (plagijatstvo, izostanak kontrole, izostanak podrške) se mogu riješiti **odmah** pružanjem usmjerene podrške fakultetima (kao administrativne jedinice univerziteta) koji bi se definirali kao konstantni standardi, koji bi se kao takvi **moralni** poštovati. Prijedlozi standarda kontrole bi bili različiti u zavisnosti od vrste odabrane politike.

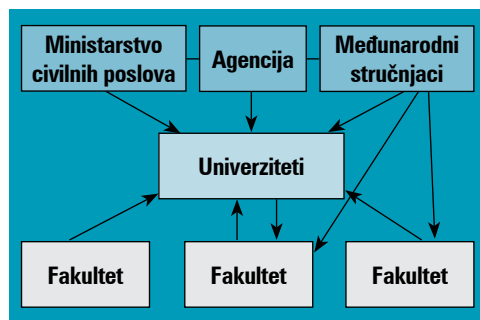
Kritika političkih opcija

Trenutna situacija ukazuje na hitnu potrebu za promjenama u akademskoj zajednici. Nekoliko simptoma kao što su policijske istrage na Pravnom fakultetu i skandal oko prijedloga doktorske teze na Arhitektonskom fakultetu (oba fakulteta pripadaju Univerzitetu u Sarajevu) ilustrovali su nesposobnost: a) fakulteta da sami rješavaju probleme neetičnog ponašanja/plagijatstva; b) nadležnih ustanova, odnosno prosvjetnih inspektora da djelotvorno primjenjuju sankcije; i c) rektora da svojim podređenima nametnu odluke etičkih komisija. Ovo znači da će biti potrebno ili potpuno prilagođavanje postojećih mehanizama ili neki drugi koordinirani pristupi. Isto tako, kako se tržište obrazovanja drastično povećalo i otvorilo ka privatnom kapitalu i zainteresiranim međunarodnim faktorima, potreba za efikasnom kontrolom nastave značajno se povećala. Ovo je problem za sve nivoe u obrazovanju, a naročito za onaj nivo koji priprema građane, da preuzmu aktivnu ulogu u društvu u kojem žive - sektor visokog obrazovanja.

Preporuke za politiku Do povećanja kvaliteta međunarodnom saradnjom

Glavni cilj ove opcije bio bi uspostavljanje standarda za vanjsko osiguravanje kvaliteta.

Ova varijanta odozdo prema gore najprije će razmotriti mogućnost primjene standarda kvaliteta na nivou fakulteta. Sljedeći korak bi bio koordinacija sa sljedećim višim nivoom, univerzitetima. U sektoru visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, koji je izuzetno fragmentiran kako na upravnom tako i na institucionalnom nivou, ova opcija pretpostavlja minimiziranu opoziciju na strani fakulteta. U procesu akreditacije i osiguravanja kvaliteta njih će svojim koordiniranim naporima voditi Agencija, međunarodni i domaći stručnjaci i fakulteti.

Jedan od problema u ovoj opciji mogao bi biti nedovoljan broj zaposlenih i Agencija koja je još uvijek u razvoju i čijim stručnjacima je potrebno vrijeme i iskustvo da se prilagode različitim vrstama obrazovanja koje se predlažu (npr. likovne i muzičke akademije, medicinske škole). Opći standardi su definirani u skladu sa Standardima i smjernicama za osiguravanje kvaliteta u evropskom području visokog obrazovanja.

Ovo se dopunjava sljedećim:

Nepristrano samoocjenjivanje kvaliteta

Rukovodstvu na fakultetima bit će potrebna edukacija kako bi mogli definirati različite segmente neophodne za funkcionalne procedure samoocjenjivanja. Zahtijevat će se standardi za interno osiguravanje kvaliteta i njenu dosljednost među različitim zainteresiranim stranama. Neki univerziteti koji su učestvovali u istraživanju već su uspostavili urede za osiguravanje kvaliteta.

Ovo pokazuje da, iako bojažljivi, prvi koraci potrebni za samoocjenjivanje kvaliteta su ipak prisutni u najmanje osam javnih visokoškolskih ustanova.

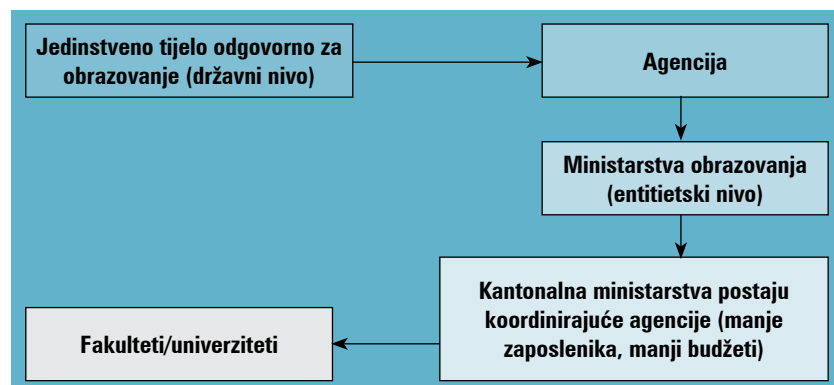
Ovo također podrazumijeva svijest o budućem okviru visokoškolskih ustanova, te profilira zapošljavanje budućih zaposlenika, a time i konkretnu orijentaciju koju će preuzeti njena različita odjeljenja. Problem će biti primjena standarda samoocjenjivanja u ustanovama koje nemaju jedinice za osiguravanje kvaliteta ili budžet/sposobnost da ih djelotvorno primijene.

Tokom istraživanja za prijedlog politike na kojem se zasniva ovaj rezime, **samo je manji broj univerziteta i visokih škola s kojima je kontaktirano, kako privatnih tako i javnih (10 od 31), zapravo odvojio vrijeme za učešće u istraživanju.** Moguće je da za ovo postoji nekoliko razloga. Kvalitetna nastava ili nije njihov prioritet (ovo bi bilo izuzetno upitno kada se radi o primarnom cilju koji imaju kao ustanove) ili se boje posljedica ovakvih istraživanja. U oba slučaja, bio bi eufemizam kvalificirati ih kao neodgovorne.

Međutim, ovo odražava potrebu za direktnim radom u ovoj oblasti kao i za davanjem sredstava fakultetima/univerzitetima koji bi im omogućili da rade efikasno. U ovom slučaju od ključne je važnosti paralelna primjena ove dvije opcije politike. U idealnom slučaju, one bi bile kompletirane s dodatnom trećom opcijom:

Dvostruka centralizacija

Ovlasti rektora na univerzitetima bi trebalo da se povećaju smanjivanjem uticaja pojedinačnih fakulteta, a istovremeno, kantonalna ministarstva bi trebalo da se svedu na manje javne koordinirajuće agencije koje će imati manje zaposlenih i manje uticaja.

Jasmina Gavrankapetanović je rođena 1980. godine u Sarajevu. Završila je osnovno i srednje obrazovanje u Belgiji. 2002. godine diplomirala je na Odsjeku za slikarstvo Akademije likovnih umjetnosti, Univerziteta u Sarajevu. Nakon sticanja diplome, dobija Monbukagakusho stipendiju te od 2003. do 2006. živi u Japanu, Okinawi gdje magistrira na Odsjeku za slikarstvo, Okinawa prefekturalnog univerziteta za umjetnosti. 2007. godine stiče drugi magisterij na Univerzitetu u Torinu, Italija. Također od 2007. radi kao asistent na predmetu Crtanje (Nastavnički odsjek), Akademije likovnih umjetnosti u Sarajevu. Jasmina je student prve godine doktorskog studija iz Teorije umjetnosti i medija, Centra za interdisciplinarni doktorski studij Univerziteta umjetnosti u Beograda.

Zaključak

Iako su opcije prezentirane kao tri posebne alternative za unapređenje efikasnosti kontrole i ocjenjivanja, bile bi najefikasnije ako bi bile primijenjene paralelno. Većina sredstava za njihovu primjenu već postoji, pa bi se njihova primjena trebala ubrzati planiranom akreditacijom visokoškolskih ustanova. Reforma visokog obrazovanja, kratkoročno gledano, odnosno kontrola kvaliteta nastave koja se pruža, može imati mnogobrojne pozitivne posljedice ako se time poveća privlačnost bosanskohercegovačkih univerziteta i spriječi dalji odliv mozgova. Dugoročno, državna ekonomija će imati koristi od prilagođenog obrazovanja, što će na kraju omogućiti njen put prema Evropskom prostoru visokog obrazovanja. Da rezimiramo, potrebno je više kontrole i sankcija kako bi se ojačale sposobnosti univerziteta i povećala njihova privlačnost na globalnom tržištu.

Korištena literatura

- Okvirni zakon o visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini; "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", broj 57/07.
- Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u evropskom području visokog obrazovanja; Evropsko udruženje za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju. Helsinki, 2005.
- <http://www.enqa.eu/files/ENQABergenReport.pdf>
- Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u Bosni i Hercegovini; "Jačanje visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini", Projekat Evropske komisije, 2007.
- http://www.hea.gov.ba/Dokumenti/bologna_bih/?id=445
- Osiguravanje kvalitetnog obrazovanja u BiH: Kvalitetna nastava u visokom obrazovanju - univerzitetski sektor. Fond otvoreno društvo - prijedlog politike, 2009.

Fond
otvoreno društvo
Bosna i Hercegovina

Fond otvoreno društvo BiH pokrenuo je Program podrške istraživanjima u oblasti javnih politika početkom 2004. godine. Osnovni cilj programa je unapređenje istraživanja i analize javnih politika kako bi se potaknuo argumentovani dijalog i razvio takav način donošenja odluka u oblasti javnih politika koji će počivati na relevantnim informacijama i realnim opcijama. Program obuhvata edukaciju iz oblasti istraživanja javnih politika, stipendije za istraživače i mentorstvo u toku istraživanja. Do sada je, u okviru ovog programa, stipendirano 63 istraživača. Sva istraživanja su dostupna na www.soros.org.ba.